

Keskiaika- innostus ei hellitä

Marko Lamberg & Susanna Niiranen (toim.): *Keskiajan rajoilla*. Keuruu 2002, Atena kustannus. 298 s.

■ Teos on yksi monista viime vuosina ilmestyneistä suomalaisten tutkijoiden julkaisemista keskiajan historiaa käsittelevistä artikkelikokoelmista. Niin tieteelliset kuin kaupallisetkin kustantajat näyttävät uskovansa keskiaikaboomiin. Kokoelman on kustantanut jyvaskyläläinen Atena kustannus ja monet kirjoittajista sekä toimittajat ovatkin jyvaskyläläisiä keskiajan tutkijoita. Kirjoittajat edustavat lähinnä keskiajan tutkimuksen uusinta sukupolvea – yli puolella heistä on vielä väitöskirja tekemättä. Kirjoittajakunnan nuoruuden ja teoksen nimen vuoksi lukija virittäytyy odottelemaan ennakkoluulottomia kannanotto-

ja, uusia tuulia ja, teoksen nimen sopivasti, kenties jopa rajojen kaatamista.

Kirja osoittautuu kuitenkin varsin tavanomaiseksi artikkelikokoelmaksi niin hyvässä kuin pahassakin. Teema keskiajan rajoista paljastuu enemmän tai vähemmän keinotekoisesti yritykseksi löytää yhteinen nimittäjä kokoelman artikkeleille. Voisiko joskus ilmestyä teos, jossa rehellisesti ilmoitettaisiin sen sisältävän joukon satunnaisesti yhteen kootuja artikkeleita ilman, että edes yritettäisiin teennäisesti sitoa niitä yhden teeman alle?

Kirjoituksissa on helmiä ja hieman vaatimattomampia suorituksia. Todelliset pohjanoteeraukset kuitenkin puuttuvat, joten kokonaisuudessaan kokoelman tieteellinen taso osoittautuu vallan kelvolliseksi.

Kirjan ulkoasu on sympaattinen, varsinkin koristellut initiaalit sopivat mainiosti keskiaikateemaan. Tekstiä on elävöitetty onnistuneella kuvituksella, joka – mikä on ilahduttavaa – usein liittyy olennaisella tavalla käsillä olevaan tekstiin. Teokseen on liitetty nimi- ja asiahakemisto, mikä kannatettava tapa ei valitettavasti ole vieläkään riittävän yleinen. Asiahakemisto voisi tosin olla huomattavasti laajempikin.

Teoksen kenties suurin ongelma on profiilittomuus. Osa artikkeleista edustaa selvästi tieteellistä tutkimusta ja osa puolestaan lähestyy tyyliltään yleisesitystä tai populaariteollisuutta. Kirjan johdannon perusteella voisi päätellä, että tarkoituksena on ollut julkais- ta kokoelma tutkimusartikkeleita, mutta osa kirjoituksista antaa toisenlaisen vaikutel-

man, puhumattakaan kaikkien artikkeleiden yhteyteen liitetystä tietoisuudesta. Lieneekö kustantaja halunnut julkaista kirjan, joka olisi samaan aikaan tutkimusta, käsikirja, yleisesitys ja tenttikirja? Olipa kyseessä kustantajan tai tekijöiden ratkaisu, olisi ollut parempi jos ei olisi yritetty tehdä yhtä aikaa takkia ja liivejä, vaan tyydytty joko tieteelliseen tai yleisteokseen. Tämän epätasaisuuden vuoksi en edes yritä arvioida teosta yhtenä kokonaisuutena, vaan käsitte- len lyhyesti jokaisen kirjoituksen erikseen niiden omista läh- tökohdista käsin.

Teoksen avaa Jari Järvisen keskiajan kartografiaa käsittelevä artikkeli. Aihe on harvinaisempi suomalaisessa historiantutkimuksessa ja siksi erittäin tervetullut. Ilahduttavaa on myös se, että Järvinen lähestyy aihettaan komparatiivisesta ja yleiseurooppalaisesta näkökulmasta. Harvat pohjoismaiset kartat asetetaan yleiseen kulttuurihistorialliseen kontekstiinsa sen sijasta, että lähdetäisiin uudelleen mittaamaan Pähkinäsaaren rauhanraja. Artikkeli luo lyhykäisyydestään huolimatta informatiivisen katsauksen keskiajan kartografiaan ja kartojen heijastamaan maailmankuvaan. Se käsittelee keskiajan ihmisen käsitystä Euroopasta ja sen rajoista, erityisesti äärimmäiseen pohjolaan sijoitettua Ultima thulea. Artikkeleihin liitetyt lukuisat kuvat vanhoista kartoista tukevat mainiosti kirjoituksen argumentointia.

Marko Lambergin artikkeli esittelee kieliä ja murteita keskiajan Pohjolassa. Lamberg kuvaa saksankielisten hansa-

kauppiaiden asemaa ja kieli- oloja kaupungeissa sekä yhteisen kansankielen, tai pikem- minkin käsityksen sellaisen olemassaolosta, syntyä 1400- ja 1500-luvulla. Erityisen mielenkiintoisia ovat Lambergin poh- dinnat siitä, missä määrin eri kieliä osattiin ja toisaalta kuin- ka hyvin esimerkiksi ruotsia osanneet henkilöt ymmärsivät saksankielisten puhetta tai päinvastoin. Keskiajan kom- munikaatio-ongelmat ja niiden seuraukset, jopa henkirikokset kielierimielisyyksien vuoksi, ovat arkipäivän historiaa kiin- nostavimmillaan. Artikkelin loppuosassa Lamberg käsitte- lee suomenkielisten henkilöiden muuttoa Ruotsiin ja hei- dän asemaansa ruotsinkielisten keskuudessa. Lähteenään raa- tien pöytäkirjoja (*tänkeböcker*) Lamberg kuvaa myös suomen- kielisten sopeutumisvaikeuksia ruotsalaiseen yhteisöön. Ku- vaus tarjoaa mielenkiintoisen historiallisen vertailukohdan ja silloisiin vaikeuksiin. Myös raadin pöytäkirjoissa näyttää esiintyvän huomattavan usein *en finne igen*. Lambergin artik- keli on hyvää perustutkimus- ta. Se eroaa pituutensa, alku- peräislähteiden käytön ja hal- linnan sekä ennen muuta ana- lyttisen otteensa puolesta edukseen monesta muusta ko- koelman kirjoituksesta.

Susanna Niiranen kuvaa ar- tikkelissaan Oksitanian (nyk. Etelä-Ranska) trubaduureja kiertävinä viihdyttäjinä ja siten maantieteellisten ja alueellisten rajojen ylittäjinä. Artikkelin alussa Niiranen piirtää ly- hyen hahmotelman Oksitanian alueellisesta ja kielellisestä eri- tyisluonteesta suhteessa sen

naapureihin, erityisesti Pohjois-Ranskaan. Hahmoteltuaan kulttuurisesti omaleimaisen Oksitanian Niiranen siirtyy kuvaamaan kuinka trubaduurit toimivat oman aikansa kulttuurilähettiläinä. He kiertelivät laajasti hoveissa ja veivät tietoa omasta maastaan ja kulttuuristaan, mutta myös toivat vaikutteita kotimaahan. Trubaduurit loivat siis eurooppalaisia kulttuuria, mutta kuten Niiranen osoittaa, he osasivat myös olla nationalistisia, ainakin nurkkapatrioottisessa mielessä. Artikkelinsa loppupuolella Niiranen esittelee myös trubaduurirunouden suhtautumista yhteisön sisäiseen ulkopuolisuuteen, lähinnä kataareihin ja juutalaisiin.

Pia Tolvasen artikkeli käsittelee sukulaisuutta ja sen mieltämistä keskiajan Euroopassa. Artikkelin pohitti lähinnä sitä, ketkä ihmiset kokivat sukulaiseksi ja miten sukulaisuus vaikutti perinnönjakoon. Tolvanen esittää tutkimuskirjallisuuden pohjautuvia esimerkkejä Ranskasta ja Englannista. Perusteellisemmin käsitellään, ilmeisesti tekijän pro gradu-tutkielman pohjalta, tilannetta Ruotsin valtakunnan alueella.

Maarit Oikarisen artikkeli on suppea yleisesitys naisten asemasta ja toimintamahdollisuuksista keskiajan yhteiskunnassa. Se ei ole varsinaisesti epäonnistunut, mutta on ymmärrettävää, että aiheen käsitteleminen hieman yli kahdelakymmenellä sivulla on jo lähtökohtaisesti epäkiitollinen, ellei suorastaan mahdoton tehtävä. Tekstin lyhyys pakottaa kirjoittajan jättämään monia kiinnostavia asioita kokonaan käsittelemättä ja houkuttelee

tarpeettoman karkeisiin yleistyksiin.

Bo Franzénin artikkeli ns. viidenäyrinporvaristosta eli kaupunkien porvariköyhälistöstä on kokoelman tutkimuksellisesti mielenkiintoisinta antia. Kyse on henkilöistä, jotka asuivat kaupungeissa ja harjoittivat jotakin porvarillista elinkeinoa, mutteivät köyhyytensä vuoksi kyenneet maksamaan porvarimaksua. He muodostivat siis kolmannen ryhmän varsinaisten porvareiden ja palkollisten välillä. Franzénin tutkimus on prosopografiinen ja käyttää lähteenään Arbogan kaupungin raadinpöytäkirjoja vuosilta 1455–1527. Tuloksena on erittäin kiinnostava kuvaus sosiaalisen nousun tai laskun mahdollisuuksista myöhäiskeskiajan ruotsalaisissa kaupungeissa.

Kirsi Salosen artikkeli käsittelee paavillista katumustuomioistuinta Penitentiariaattia, josta aiheesta Salonen on myös tehnyt väitöskirjansa. Artikkelin on lähinnä suomenkielinen yleisesitys Penitentiariaatin toiminnasta myöhäiskeskiajalla ja siitä kuinka kanoninen oikeus sääteli kristittyjen elämää koko Euroopassa, kaukainen Ruotsin valtakunta mukaan luettuna. Salonen kuvaa yksityiskohdaisesti minkäläisten asioiden vuoksi ihmiset joutuivat kääntymään Penitentiariaatin puoleen. Penitentiariaattivirasto ja sen toiminta on Suomessa varsin huonosti tunnettu ja siksi Salosen artikkeli puoltaa paikkaansa kokoelmassa siitä huolimatta, ettei se varsinaisesti esitä mitään, mitä Salonen ei olisi jo muissa yhteyksissä julkaissut.

Sari Katajala-Peltomaa esit-

telee omassa kirjoituksessaan sydänkeskiajan pyhimyskulttia käyttäen esimerkkinä Herefordin piispa Thomas Cantiluppen ja italialaisen augustiinolaiserakko Nicola da Tolentinon kanonisaatioprosessien pöytäkirjoja. Samat kokoelmat ovat Katajala-Peltomaan työn alla olevan väitöskirjan keskeiset lähteet, joten hän tuntee materiaalin hyvin ja osaa hyödyntää sitä kiitettävästi myös historian popularisoinnissa. Kyseessä onkin yleisesityksen omainen katsaus pyhimyskultin toimintaan, mitään tutkimuksellisesti vallankumouksellista siinä ei esitetä. Katajala-Peltomaan artikkeli on kuitenkin pituuteensa nähden varsin kattava johdatus pyhimyskulttiin ja esimerkkeinä käytetyt kahden sokean naisen tarinat elävöittävät sen sanomaa onnistuneesti.

Sanna Reinikainen kirjoittaa varsin perusteellisesti Urjalan keskiaikaisen kappelikirkon 1200-luvun loppuun ajoitetusta alttarikaapista. Reinikaisen artikkelia voisi luonnehtia koavaksi katsaukseksi veistoksen historiaan ja siitä tehtyyn tutkimukseen. Samalla hän tulee johdattaneeksi lukijan Suomen varhaiseen taidehistoriaan mm. kuvailemalla sitä kuinka joko taide-esineet tai sitten vaihteet päätyivät Pohjoismaista ja muualta Euroopasta Turun hiippakuntaan. Reinikaisen artikkeli on hyvin kirjoitettu, kiinnostava ja siihen liitetty kuvitus helpottaa kirjoittajan argumenttien seuraamista. Lukija jää kuitenkin kaipaamaan kriittistä arviointia taidehistorioitsijoiden dateerauksista. Ovatko ne edelleen luotettavia vai tuleeko taidehistorian alalta

nousemaan uusi Markus Hiekanen, joka karsii pois kansallisromanttisen päätöksen ja nuorentaa teoksia kautta linjan?

Kokoelman kruunaa Leena Valkeapään innovatiivinen artikkeli keskiajan käytöstä 1800- ja 1900-luvulla. Muualla maailmalla keskiajantutkimuksen kenttään olennaisesti kuuluva medievalismi on toistaiseksi Suomessa jäänyt varsin vähälle, ellei peräti täysin paitsioon. Lehdistä ja muista tiedotusvälineistä on parin viimeisen vuoden aikana saanut yhteenään lukea ja kuulla, että elämme keskiaikabuumia. Tästä huolimatta keskiajan ”jälkielämä” ei ole akateemista maailmaa kiinnostanut. Valkeapään näkökulma on ensisijaisesti taidehistoriallinen mikä ymmärrettävästi rajoittaa hänen kiinnostuksen kohteitaan. Esimerkiksi keskiajan poliittinen hyödyntäminen jää parin hajanaisen maininnan varaan. Kohutuudella ei kuitenkaan voi edes odottaa, että kaikki kiinnostava mahtuisi suppeaan kirjoitukseen. Oman tehtävänsä Valkeapään artikkeli suorittaa tyylikkääsi. Voi vain toivoa, että se innoittaisi myös muita tutkijoita tarttumaan tähän aiheeseen.

Jussi Hanska